

Nog twee nooit verschenen negentiende-eeuwse werken over het aanleggen van tuinen en buitenplaatsen

Jan Holwerda

Begin 2012 startte Willem Overmars een discussie over Nederlandse tuinboeken in de negentiende eeuw.¹ Of beter gezegd, het ontbreken van tuinboeken die boven het niveau van 'schoffelen-en-snoeien' uitstijgen. En dat terwijl in het buitenland wel veel werken op het vlak van de tuinkunst, de tuinarchitectuur en het aanleggen van tuin en park verschenen. Al in 1817, dus vroeg in de door Overmars bedoelde eeuw, constateren leden van de Schotse Caledonian Horticultural Society op een rondreis door o.a. Nederland: *In the book-shops we were unsuccessfull in procuring work whatever on the gardening of Holland; and we were told, that no publication on any branch of horticulture has of late years issued from the Dutch press.*²

De driedelige serie *Nederlandsche Tuinkunst. Handboek voor beoefenaars der plantenkunde, bezitters van tuinen en buitenverblijven, boom- en bloemkweekers, hoveniers en warmoezeniers* (1837/38) van Schrijver der Flora lijkt een van de weinige Nederlandse werken die in die 'lege decennia' verscheen.³ Bij de uitgever van *Nederlandsche Tuinkunst*, de Gebroeders Diederichs, verscheen van 1833 tot 1840 ook *Flora. Jaarboekje voor bloemliefhebbers en bloemkweekers*. Schrijver der Flora is de auteur van *Nederlandsche Tuinkunst*. Aangezien dit boek en die jaarlijkse *Flora* beiden bij Diederichs verschenen, zal met Schrijver der Flora waarschijnlijk de auteur van de *Flora* jaarboekjes bedoeld zijn. Het is overigens nog steeds onduidelijk wie de anonieme schrijver is.⁴

In de 'lege decennia' was er wel de intentie tot het publiceren van meer werken. Eerder werd al duidelijk dat de in 1834 en 1835 aangekondigde publicatie *Landelijk Bouwkundige Ontwerpen, tot verfraaijing van aanleg van Landgoederen en Lusthoven* van J.D. Zocher jr. (1834-1835) nooit verscheen.⁵

Tien jaar na de aankondigingen van deze publicatie waren er opnieuw aankondigingen, nu voor twee andere werken.

In het *Algemeen Handelsblad* van 6 februari 1846 roept de boekhandelaar J.C. van Kesteren te Amsterdam op tot *medewerking aan een periodiek werk, handelende over de tuinkunst, voornamelijk het aanleggen van tuinen, buitenplaatsen enz., en waarvan het 1ste gedeelte weldra in het licht zal verschijnen*.⁶

En in april en mei van hetzelfde jaar 1846 duiken advertenties betreffende een handboek van boekhandel A. van der Mast uit Gorinchem op. In de *Bredasche courant* valt te lezen: *berigten van intekening op een Handboek voor het aanleggen, versieren en onderhouden van lusthoven, buitenplaatsen, hoeven, tuinen enz., van grootere en kleinere afmetingen, met een groot aantal platen, door J.G. van Langerak, E.E.de Boer en onder medewerking van onderscheidene ervaren mannen in dit vak. De prijs der intekening in groot 4o. formaat is per afl. gesteld op slechts 25 cents, ten einde ieder in de gelegenheid zij, zich dit goedkoope werk aan te schaffen. In hoogstens 40 afl. zal hetzelfde compleet zijn*.⁷ De genoemde E.E. de Boer moet Eltjo Eltjes de Boer (1800-1855), kunstschilder te Gorinchem zijn. De genoemde Van Langerak duikt enige jaren later voor dezelfde uitgever op als maker van de cover voor *De ervaren kok: een onmisbaar handboek voor huismoeders, koks en keukenmeiden*.⁸

Een digitale speurtocht naar beide werken heeft helaas niets opgeleverd.⁹ De beschrijvingen suggereren een niveau dat boven dat van 'schoffelen-en-snoeien' uitsteekt. Helaas valt dit niet na te gaan en kan van de inhoud geen kennis worden genomen. Vooralsnog is de conclusie dat beide werken, net als de aangekondigde publicatie van Zocher, nooit zijn verschenen. En misschien kan worden gesteld dat, naast de driedelige serie *Nederlandsche Tuinkunst*, met deze drie niet verschenen werken in de 'lege decennia' wel een poging is gedaan om tot meer publicaties betreffende tuinkunst en tuinarchitectuur te komen, maar dat het door vermoedelijk onvoldoende voorinschrijvingen of te wel onvoldoende belangstelling bij pogingen is gebleven.

Noten

---

¹<http://www.linkedin.com/groups/nederlandse-tuinboeken-in-de-negentiende-4283757.S.94259384>

² Patrick Neill, *Deputation of the Caledonian Horticultural Society, Journal of a horticultural tour through some parts of Flanders, Holland and the north of France in the autumn of 1817*, Edinburgh 1823, p. 130. Met dank aan Arinda van der Does.

³ Met de 'lege decennia' wordt hier bedoeld de periode tussen het verschijnen van *Magazijn van tuin-sieraaden* van Gijsbert van Laar, 1ste druk 1802-1809, en *Tuinen, villa's en buitenplaatsen. Handleiding tot het ontwerpen, aanleggen en beplanten van kleinere en grootere tuinen, villa's, buitenplaatsen en mozaïekperken* van Heinrich Witte uit 1876.

⁴ In dezelfde periode verscheen ook Schrijver der Flora, *Winter-kamer-bloemtuin. Verhandeling over de fraaiste bloemheesters, bloemplanten en bolgewassen, die gedurende den winter bloeijen, of in bloem kunnen gebragt worden, enz.*, Amsterdam 1839.

⁵ Jan Holwerda, J.D. Zochers Landelijk Bouwkundige Ontwerpen, tot verfraaiing van aanleg van Landgoederen en Lusthoven, *Cascade Bulletin voor tuinhistorie*, 20 (2011), nr. 1, p.19-27 en Christian Bertram, Het nooit verschenen plaatwerk van Jan David Zocher jr, *Cascade Bulletin voor tuinhistorie*, 21 (2011), p. 46-56.

⁶ *Algemeen Handelsblad*, 06-02-1846.

⁷ *Bredasche courant*, 14-04-1845 en 12-05-1846.

⁸ *De ervaren kok: een onmisbaar handboek voor huismoeders, koks en keukenmeiden, : bevattende eene verzameling van nieuwe en nog weinig in gebruik zijnde keukengereedschappen, werktuigen, enz.*, Gorinchem 1851.

⁹ Niet in diverse catalogi; noch in G. L. J. Leerdam, *J. C. van Kesteren (1793-1860): biografie en fonds van een 19e eeuwse uitgever*, Amsterdam 1987; noch in Brinkman's *Alphabetische naamlijst van boeken, plaat- en kaartwerken, die gedurende de jaren 1833 tot en met 1849 in Nederland uitgegeven of herdrukt zijn...*, Amsterdam 1858.